

Czirok Ferenc

Emlék-karácsonyok

„Megszületett a kis Jézus, örvendjünk!” – szokta apai nagyapám mondani, amikor a csengő hívó szavára beléptünk az utcai szobába, hogy megnézzük, „mit hozott a Jézuska”. Nagyanyám halkán, sóhajtva mondta: „Elég lenne a békesség és a szeretet.” Igen, de a békességnek és a szeretetnek bennünk és általunk kell megszületnie, hiába várjuk kívülről kapott ajándékként. Az engem felnevelő apai nagyszüleimtől sokat hallottam „azokról a régi karácsonyokról”, amikor a havas csendbe süppedt kisvárosunk szinte néptelen esti utcáin csilingelve elsuhant egy-egy lovas szán. Majd felszabadult lélekkel a friss hóban csikorgó léptekkel igyekeztek sokan az éjféli misére. Harangok zendültek, és nem volt háború már emberemlékezet óta. Mesének tűnt mindez 1958 karácsonyán, a két világháború, és az általam is megtapasztalt 1956-os szomorú szenteste emlékei után, amikor elindult anyám azon a hosszú és visszafordíthatatlan úton, amely az USA-ba vezette. Rongyból varrt bohóc, kis játék zongora, egy rózsaszín papírra rajzolt kislány és az anyám hiányának begyógyíthatatlan sebe maradt utána, és mégis...

1956 karácsonyán írta naplójába Márai Sándor, akitől még idézek ebben a különleges kis karácsonyi emlékeket felidéző szöveggyűjteményben: *Ez a gépiesen nyekergő amerikai karácsony... Otthon minden jobb volt. Otthon ma is jobb lehet a karácsony, az orosz tankok között, a hidegben. Otthon volt valami. Azt a „valamit” a bennünk lévő élet- és lelkiadó adta, adja meg ma is. A megmaradni vágyás akarata, akkor is, ha az uralkodó hatalmak – az utóbbi száz évben – szétrombolták az emberek egyszerű vágyait is, a hódítás, a még több haszon reményében elpusztítva mindazt, amit addig nagy nehezen felépítettek, és semmire sem jó látszat-békéket kötöttek, amelyeknek újabb öldöklés lett a következménye. Közben embermilliók pusztultak el ártatlanul. Még itt vagyunk.*

Ennek a száz évnek a karácsonyai bizony beépültek emléktudatunkba. A nagy-, déd- és ükszüelőink emlékei – az utóbbi hetven év minden agymosó és istentagadó igyekezete ellenére is – itt vannak velünk 2017 karácsonyán.

***

Száz évvel ezelőtt véres harcok folytak a világban. Már akkor is, tehetnénk hozzá cinikusan. A békében nevelődött katonák igyekeztek a maguk és környezetük számára a még meglévő ábrándjaikból valamit átmenteni a hétköznapokra. A már említett nagyszüleim könyvtárában megtalálható volt a *Tolnai A világháború története 1914–1918* című, tizenkét kötetes rendkívül érdekes és tanulságos kiadványa. (Az maga egy csoda, hogy itt Zell am See-ben /Ausztria/ lapozgathatom nagyapám kedvenc könyveit, sokadik költözés után, amelyek túléltek sok – a könyvekre is – életveszélyes időszakot 1934 óta!) A IV. kötetének utolsó fejezetéből idézek: *A szeretet ünnepén...* a címe.

szőlőből vágják és a karácsonyfákat, amelyeket hazáról kaptak. A karácsonyfák olyan aprók, mintha csak játékszerük volnának. De a fát az apró gulyákat valahogy mégis magyobb szeretettel ékeztik, dílik, mint a francia földből kindt fenyőfákat. Dörögnek az ágyúk, m

Karácsony a frontvonalban. A szeretet szép és szent társaságában a harc világlá

reppennek a fegyverek!... Átadták újra csodát. A támadásnak — a fát — míg nincs itt az ideje. Tovább lehet készíteni a karácsonyfákat és fenyőággalakkal bevonni a fedettség alatt... Mire felgyűrt a gyertyák, a mécsesek, innam is, annam is újított énekező áruát a fenyőre, ellet mondhatatlannal állnak az ózrenak előszegregzett areál... Míg sőt az ányk, de a következő pillanattal fellobbanak a szent ídal... Állam!... Tücsüdy indolt... A franciák ruhama jósnak, nem tők nek az ánéppel...
Egy másik német hadifoglyak a következő éjszakánál

A nyugati harter karácsony

Az orosz és szerb frontokon nem mindenütt uralkodott azonban halgtalagos fegyverszünet a szembenálló felek között.
Sőt frontvonalban éppen a szent este tündöklött a legélédzebben a harc, a viaskodás.
Hasonlóképpen alakult a helyzet a nyugati fronton is, ahol kara

A harcok előlított karácsonyi események

cseny éjszéken főként a francia csapatok kezdeményezték támadásokat. Karácsony éjjelén Németországtól indultak először a franciák és angolok. A vész harc, amely a hajnal óráig tartott, a németek győzelmeivel végződött: a szövetséges csapatai nem tudták a németeket hadállásukból kiszorítani. Karácsony reggelére azonban Németországtól friss hadüzenetek szárai berittették a csatateret.
Élnek harc helyt karácsony két napján még Compiègneben is

nyom is ünnepi képe közül.

A Kárpátokban hivatal nélkül fenyőfák, mintha kinnlálak a fenyőfák. Ezer és ezer életem karácsonya kint. Bem az erdőben, az ányk vonak magától kintől ottlálak fát és fenyőre, csak a szent este jertek a harcok, kint sőt ott, a szent ányk alatt. Kint, az elő vonalban azonban sőt sem mondhatott helyeről, sőt a k

...személyesen jertek a harcok, kint sőt ott, a szent ányk alatt...

szegregült, legfontosabb szükségletet kellett végezni, mert hiszen nem lehetett volna, sem éppen a szent éjszéken látt-e való ruhámat állának jellen az orosz sereg?
A szeretet és béke legzsebb támpén az éreztelenlök ott kellett kint állak a dermesztő fagy éjszakában, fehér hóképzőnybe burkolózva, a lövészárkok sötét előszegregzett mentek, hangtalan fegyver, sem mozogók — az ellenség? Bem az éreztelenlök is fagy a rendez sötétlök és csak a kivilágított tánc vonalhatlak vízsz a magyar lakók egy-egy énem a fűszerejű fenyőre, hogy ezekben az ók fenyőfák kint

1914 decemberében már a laikusok is tudták, hogy kiszámíthatatlan hosszú ideig fog elhúzódni a háború. Nyilvánvaló lett, hogy az állóharcokra berendezkedett milliós hadseregek egymással szemben nem egykönnyen csikarhatják ki a kölcsönös fanatizmussal áhított döntő győzelmet. (...) A karácsony magasztos, szeretetet árasztó ünnepe sohasem látott még annyi állig felfegyverzett, egymás ellen törő embert, mint 1914 decemberében. A szeretet ünnepe a harc, a gyűlölet világába érkezett el.

Elmarad a karácsonyi fegyverszünet. Néhány héttel karácsony előtt XV. Benedek pápa rövid fegyverszünetet kezdeményezett, amely két napra elhallgattatta volna a fegyverek zaját. Ebben az értelemben Rómából el is mentek a pápai jegyzékek az összes hadviselő államok kormányaihoz. A központi hatalmak, Németország, Magyarország-Ausztria, sőt a mohamedán Törökország is kedvezően fogadták a Szentszék óhaját és azonnal kijelentették, hogy a maguk részéről hozzájárulnak a karácsonyi fegyverszünethez. A pápa emberbaráti akciója mégis meghiúsult Oroszország ellenkezésén, amelyhez csakhamar csatlakozott Franciaország is. Oroszország elutasító magatartásán nemigen lehetett csodálkozni, mert hiszen az oroszok nem a mi naptárunkat használják és az ő karácsonyuk tizenhárom nappal későbbre esik. De a Francia Köztársaság elutasító magatartása, amelyhez Belgium és Anglia is kénytelen volt csatlakozni, egész Európában nagy csodálkozást keltett. (...)

A Kárpátok karácsonya. Száz és száz kilométeres, öldöső fegyverrel megrakott lövészárkokban ünnepelték Európa fegyverbíró férfiai a szent estét. Távol a családi tűzhelytől, távol az otthoni karácsonyfa kedves fényeitől, távol a gyermekek örömetől... a lövészárkokban, a komor fagyban, vérben, vasban... Az orosz harctéren úgy a magyar-osztrák, mint a német hadállásokban csak egyes helyeken lehetett karácsony estét rendezni. Az oroszok a legtöbb helyen egész nap és egész éjjel folyó lövöldözésekkel teryszerűen akadályozták meg az ellenség ünnepét. Voltak azonban frontszakaszok, különösen a Kárpátokban, ahol a szemben álló oroszok tisztelték a szent ünnepet és karácsony napján egyetlen lövéssel sem zavarták a csendet. Hallgatolagos megállapodás jött létre.

– Mi nem zavarjuk a ti karácsonyotokat. De két hét múlva ti se lövöldöz-zetek.

A magyar csapatok be is tartották ezt a titkos megállapodást. Azokon a frontrészekén, ahol az orosz csendes maradt, oroszok karácsonyán is ünnepi béke honolt.

A Kárpátokban hóval rakott fenyőerdők mentén húzódtak a lövészárkok. Ezer és ezer eleven karácsonyfa között. Benn az erdőben, az első vonalak mögött tábori oltárokot állítottak fel és felváltva, szakaszonként járultak a harc-osok Isten színe elé, a szabad ég alatt. Künn, az első vonalban azonban senki sem mozdulhatott helyéről, sőt a legszigorúbb, legpontosabb szolgálatot kellett végezni, mert hiszen nem lehetett tudni, nem éppen a szent ünnepen indít-e vad rohamot állásaink ellen az orosz sereg?

Igen, a fegyelem és az emberség akkor még felülírta a győzelem érdekében leghatékonyabbnak tartott „felsőbb” taktikát is. Ezeket a „másként fogalmazó” könyveket én mind elolvastam, de 1960 és 1965 között bizony egészen mást tanítottak nekünk az általános iskolában. Ha néha „elszóltam” magam, annak rossz jegy lett a következménye, mert tanárunknak is védenie kellett magát, hiszen nem tudhatta, kit kérdez ki közülünk esetleg az igazgató vagy az úttö-rővezető orosz tanárnő... A fent említett megegyezés leírása az orosz és magyar állások között egy szépirodalmi műben is előfordul. A könyv szintén ott volt nagyszüleim könyvszekrényének zárható részében előlem elzárva, de egyszer – gyakori betegségek egyikén – megszereztem a kulcsot és elolvastam.

Egy kis kitérő. Czirók öregapám „a volt cs. és kir. 83. »Báró Schikofsky« gyalogezred” katonájaként vonult be 1915 nyarán Bécsbe kiképzésre. Tizen-nyolc éves volt. Az új, hatékonynak tartott fegyvernemhez, a géppuskások-hoz került. Az ezred hajtókájának színe a sötétbarna, ezüst gombokkal az egyenruhán.

A könyv címe: *Bodri*. Írta: Fábrián Gyula. Meg-jelent Budapesten A Szent István-Társulat kiadá-sában 1938-ban, Györgyfy György rajzaival. Apám kapta keresztszüleitől nyolcadik születésnapjára. A könyv a 83. gyalogezred egyik katonájának, Diósi Péter sárvári asztalosmesternek és pulikutyájának, Bodrinak történetét meséli el békében, háború-ban, fogságban, forradalomban, szökésben és újra otthon. A nagy háborúnak, amely elindította a XX. század sorozatos tragédiáit: életerős férfiak mil-lióinak pusztulását, országok szétesését, százezrek hontalanná válását, lehetővé tette Oroszországban a bolsevista forradalom kirottantását, a cári csa-lád kegyetlen kiirtását és a véres polgárháborút; szóval az irtóztató pusztításnak kevés lírai epizódja lehetett. A következő részlet erre egy szép példa. A regény hetedik fejezetének címe: *Karácsony a lövész-árkokban*. Részlet:

A kapitány elővette a messzelátóját és sokáig szemlélődött.

– Az ám! Fehér zászlóval integetnek. Ugyan mit akarnak? Gerencsér ör-mester, intsen vissza maga is valamivel.

Egy perc múlva Gerencsér is fehér lobogót lengetett az oroszok felé. Arra először egy puskaagya jelent meg a lövészárók fölött, majd lapos katonasapka, amely egyre emelkedett, mert nem lőttek rá. Csakhamar torzonborz nagyszakállú orosz mászott ki fegyvertelenül az árokból, utána egy fiatalabb katona. Átmásztak a drótsövények között, majd fölegyenesedve, lassú léptekkel közeledtek. Az egyik orosz valami nagy holmit cipelt. (...)

Pelsőczi kapitány a szemébe húzta sapkáját. Rekedtes, halk hangon szólt. Meghatotta a lelkét ez a különös eset.

– Lehet, hogy csakugyan valami figyelmességet akar mutatni irántunk az orosz, de lehet, hogy kémkedik. Vida zászlós úr egy legénnyel menjen elébük. Vida bátran kiugrott az árokból.

– Ki jön velem?

Diósi abban a pillanatban már mellette állott Bodrival egyetemben és megindultak a közeledő oroszok felé.

A század a lövészárók mellvédjére könyökölve nézte, hogy mi történik? A karácsonyfa egyre jobban látható lett. Már a zöld ágai is elváltak a hó fehérségétől, amint imbolyogva közeledett. Egy hang sem hallatszott, szinte ünnepélyes csend lebegett a hómező fölött a két lövészárók között. A katonák a lélegzetüket visszafojtva várakoztak. Ünnepélyes csend lebegett a harctér fölött. Vida érkezett a két oroszhoz.

– Állj! – kiáltott rájuk.

A szakállas orosz mélyen meghajolt és tört németességgel beszélt.

– Abram Guzkov tiszthelyettes vagyok. Leonid Kamenszkij százados úr üdvözetét hozom, aki boldog karácsonyt kíván mindnyájatoknak. Tudja, hogy ti fenyőfa mellett szoktátok megünnepelni Krisztus születését, fácskát küldött hát, mert azt hiszi, hogy a ti állásaitokban nincs fenyőfa. Fogadjátok szívesen...

Vida is bemutatkozott, látta, hogy egy közlegényből tisztté előléptetett katonával beszél. Bizonyára igen értékes, derék ember lehet, hogyha ennyire vitte.

Az orosz meglátta Bodrit. A szeme megvilágosodott... Mosolygott, Bodri felé integetett.

– Kusz! kusz! Jer, ide hozzám! Jer, ide kis kutjus!

Bodri kissé bizalmatlanul közeledett az oroszhoz. (...) Felborzolta szőrét, hátrált, ugatni akart, de Diósi biztatta: – menj oda hozzá!...

Erre Bodri az oroszhoz ment, aki fölkapta a karjába, az arcához dörzsölte a szőrét. Abram Guzkov megsimogatta a kutya fejét, megnézte a szemét. Szomorúan mosolygott. – Az édesapám tanyáján is ilyen kis kutya játszik az én Borisz fiacskámmal. Az a tanya messze, messze van Szibériában és most itt egy éppen ilyen kutycskát látok, mint amilyen otthon van.

Az orosz szemében könny csillant meg, letette a kutyát a hóra, a kezét a sapkájához emelte. Tisztelegve búcsúzott. Vida is szalutált, majd gondolt valamit és az orosz felé nyújtotta kezét. Guzkov úgy kapta el a feléje nyújtott kezét, mint amikor egy virággal telt ágat ragad meg az ember, ha magához akarja húzni. Az orosz kézfogása meleg volt, Vida érezte, hogy a szívük vére áramlik át a kezükön egymásba. Mondani akart valamit, valamit, mit? Akár-hogy tele is volt a mondanivalójával a szíve, mégsem jött szó az ajkára. Hát

csak rázták, rázták egymás kezét, mint a virágos ágat. Bizonyosan virágszirmok pilinkéltek a rázás után a hóba, ezt ők érezték is. Guzkov halkán megszólalt. – A kis Jézus legyen veletek – testvér!...

Diósi átvette a takaros fenyőfácskát és ő is tisztelgett. Így váltak el egymástól az ellenséges katonák, azután visszamentek a lövészárkokba. (...)

A fácskát letűzték a földbe és díszíteni kezdték. Rózsaszínű tábori levelezőlapokból láncot készítettek, azzal vették körül a fácskát. Mindegyik katonának volt olyan holmija, amely szép karácsonyfadísznek bizonyult. Papírosból sodort rózsa, patronból készült csillag, imakönyvből való szentképecske, sztaniolba csavart csokoládé, kitüntetésül kapott érem, német vaskereszt, katonaruháról való paszománt, konzervdoboz. Gyertyában sem volt hiány.

Egyszerű történet arról, hogy a háborúba sodródott emberek egyenruhában sem vágnak másra, mint szeretetre.

A második világhétségben azután, már fokozták a „hadviselés hatékonyságát” és minimálisra szorították az emberséget. Minden trükköt bevetettek az egymásnak rontó felek: az álságos békeszerződésektől, országrészeket visszaadó döntéseken át, a szándékos népiirtáson keresztül az atombombáig.

Márai Sándor: *Napló 1944.*

Karácsony. Telihold, fagyos, tiszta táj. Estefelé a helybeli kis templomba megyek. A templom körül német muníciós ládák, tehergépkocsik, fegyveres őrök. Ez a helyzet, melyről a német hadijelentés így emlékezik meg: „Az ellenség megint templomokat és kórházakat bombázott.”

A kis templom üres. Az ég, mint Pascal ege, szikrázó és ijesztően hallgató. Néha felvillan egy piros, sárga rakéta, különös karácsonyesti csillagszóró. A hazaúton, a fagyos országúton valaki francia dalt énekel.

Kilenc felé kialszik a villany. Aztán égzengető támadás a túlsóparton, pergőtűz, nehéz ütegekkel. Éjjelig tart ez a vad karácsonyesti kórus. A domboldalon a kis ház rázkódik a nagy izgalomban, mely áthatja a tájat. Sötétben ülök sokáig. (...)

A rádió hallgat, mert nincs villany. Félelmes süketség ez. A ravasz és ördögi szerkezet úgy hozzátartozik már életünkhöz, mint valamely testrészt; nélküle bénák és nyomorékok vagyunk.

Az áram tartós kimaradása ma még jobban megbénítana és nyomorékká tenne bennünket is, de csak amíg meg nem szoknánk! Az addig megszokott jólét – amelyről a hétköznapok sodró áradatában sokszor lekicsinylően beszélünk és elégtelennek tartjuk, mert mindig van jobb és több –, a kényelem és a többi „civilizációs kellék” pillanatok alatt szétfoszlódhat... A következő részlet is 1944 karácsonyán játszódik.

Vaszary János: *Zörgetik az ajtót*

Karácsony este volt.

A szeretet és béke ünnepe.

A karácsonyfákon kigyulladtak az apró gyertyák, hogy ünnepeljék a Megváltó születését. Felzengett a karácsonyi ének.

„Békesség a földön a jó szándékú embernek...”

Ugyanakkor szirénák üvöltése harsogott az éjszakában.

Egyre erősödő ágyúdörgés remegtette meg az ablaküvegeket, amelyek még nem törtek be. (...)

Valahol a közelben bomba vágódott le. A robbanás megremegtette az egész házat. Betört ablaküvegek csörömpöltek. Keserű ízű füsttel telt meg a szoba. A légnyomás ereje eloltotta a karácsonyfa gyertyáit. A háború – ez a gigantikus, félelmetes szörnyeteg – már elért ideig. Már beküldte hozzánk gyilkos leheletét, hogy kioltsa az ünnep gyertyáit. Ne ünnepeljeteK, mert nem tűrök ünnepet.

Összenéztünk feleséggel.

Mind a ketten egyre gondoltunk. Talán okosabb volna lemenekülni a pincébe: elbújni a háború dühe elől a föld alá, amilyen mélyen csak lehet. De lehet-e olyan mélyre bújni, hogy a halál és a rombolás ránk ne találjon? Van-e olyan mélység, olyan rejtett zug, menedék, ahol ebben a halálraítélt városban békességet talál a „jó szándékú” ember?

– Maradjunk – mondta feleségem.

– Maradjunk – mondtam én is.

Meggyújtottam újra a gyertyákat. Nézegetni kezdtük a karácsonyfa alatt felhalmozott ajándékokat.

Feleségem felbontott egy fenyőgallyal díszített kis csomagot.

– Óh, milyen gyönyörű...

A gyertyák fényében szikrázva csillogott a briliáns fülbevaló, amit a kezében tartott.

– Milyen kedves vagy... Milyen jól fog állni a hajamhoz...

Hangjának valami idegen csengése volt. Ismeretlen fájdalom remegett benne.

Vajon megérezte-e, hogy ezt a fülbevalót sohasem fogja viselni? Hogy ezt a csillogó holmit rövidesen elragadja tőle egy szennyes, rosszindulatú áradat és vele együtt mindent, ami eddig körülötte volt, a selyemruhákat, parfümjének könnyű illatát, a forró színházi estéket, a közönség tapsait, mindent. Megérezte-e, hogy eddigi életünknek utolsó perceit éljük, most és ami utána jön, az rosszabb lesz, mint a halál?

A rádió hirtelen megszólalt.

Már órákkal ezelőtt elhallgatott. Az hittük, hogy végképpen.

A színész, író, rendező Vaszary János és felesége, Murát Lili sorsáról láthattunk pillanatfelvételt. Egy széthullásra ítélt világ utolsó pillanatait. Bármikor elsodorhatja a mi életünk minden eredményét is az árvíz, hurrikán, tűzvész, egy bomba... Mert a názáreti gyermek is vagyon nélkül született, és a sziklasírban is csak egy gyolcsba tekerték gondoskodó kezek...

Aztán megtörtént a valódi rendszerváltás, amelyhez képest 1989–1990 fordulója csupán egyszerű hangsúlyváltás volt. Átmentés. 1945-ben az új rendszer, aki nem menekült el bosszúja elől, – mint a Vaszary házaspár –, azokat üldözte vélt vagy valós „másságuk” miatt. Fábíán Gyula mondatja egyik szereplőjével a *Bodri* című könyvében: *Az új rend csak úgy fog gyökeret verni Oroszországban, hogyha mindenki meghal, aki a régi világot képviseli. Ma-*

gyarországon ezt nem tehatték meg, mert akkor nem lett volna, aki felépíti az országot, de akit ellenségnek bélyegeztek, annak nem volt kegyelem. Gérecz Attila sorsa is ezt példázza. 1955 karácsonyán, Márianosztrán írt *Karácsonyi ének a börtönben* címmel egy megrázó verset. Mély hittel és elszánt erővel szól minden sora.

Szürke falakon túl, messze, gyertyák gyúlnak,
Ünnepi harangok imára kondulnak.
Komor szájunk szélén keserű vonások
– Hallod, Názáreti?
Súlyosak a láncok.

Lüktető városok élete csendesül,
Millió gyűlölet könnyekké szelidül.
Kiegett szívünkön már nem csordul bánat.
– Hallod, Názáreti?
Megtörték a vágyak.

Kacagó kicsinyek ámuló szemekkel,
Derűs emberpárok zsolozsmás lélekkel.
Hajlott hátunk bűnös alázatra görnyed.
– Hallod, Názáreti?
Vedd el életünket!

Fia képe előtt leboruló asszony,
Drága vonásain torzul a fájdalom.
Könnybefúlt hangjában mély kínok zihálnak.
– Hallod, Názáreti?
Segítsd az anyánkat!

Nedves zárkák alján összeroskadt árnyak.
Fásult, néma vággyal szent csodára várnak.
Vasrácsokon átal halvány fényre néznek.
– Hallod, Názáreti?
Peregnek az évek.

Tágult pupillákon tébolyult kín lángja.
Négy zokogva készül a mártírhalálra.
Torkához kap, s felsír álmában a gyermek:
– Hallod, Názáreti?
„Apámat ne engedd!”

Megtiport országon dühöng szilaj átok.
Neved, rohadt dühvel ócsárló pofájok
Káromolva töri csendjét a szent éjnek.
– Hallod, Názáreti?
Megbocsátunk... – Érted!

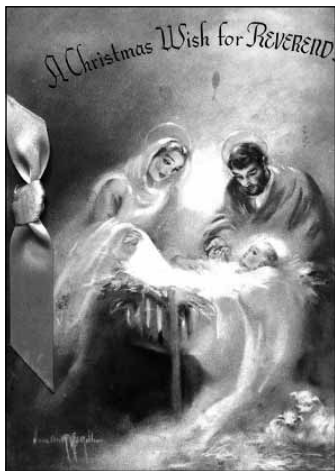
Túl a szitok zaján felcsendül az ének.
 Zúg, dagad, hömpölyög, felujjong a lélek.
 Megrendül a börtön, recsegnek a záruk,
 Rabtorkok harsogják szerte a világnak:
 Dicsőség Istennek, békesség a népnek
 – Hallod, Názáreti?
 Hozzád száll az ének.

(Márianosztra, 1955. dec.)

Befejezésül, újra Márai Sándor kétségei, a zseni látnoki ereje 1955 karácsonyán, New Yorkból, „válaszol” a börtönben ülő sorstársnak.

December 26. Ez a karácsony, minden óvatossági, emócióellenes védőintézkedés dacára, nagy erővel szólaltat meg számomra mindent, aki, és ami otthon maradt. És ez a „minden” most nagyon sötét. Váratlan fordulatok történhetnek, az otthoniak lelki ellenállása töretlen – de világhelyzet olyan, hogy a magyarság egésze lassan elmerülhet ebben a mocsaras világban. Ez olyan félelmes, fájdalmas és elfogadhatatlan, hogy néha légszomjasan felnyögök.

S itt – és mindenfelé Nyugaton – ezek a „liberális” bitangok, akik kézdörzsölve sétálnak, és lesik ennek a végzetnek betelését.

Amerikai karácsonyi üdvözlő (eredeti, saját tulajdon)

Felhasznált irodalom:

- Tolnai A világháború története 1914–1918. Teljesen átdolgozott II. kiadás, Budapest, Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat R.-T. kiadása, IV. kötet
- Márai Sándor, *A Teljes Napló 1943–1944*, I. kötet, Helikon, 2006.
- Márai Sándor, *A Teljes Napló 1954–56*, IX. kötet, Helikon, 2010.
- Fábián Gyula, *Bodri*, Budapest, A Szent István-Társulat kiadása, 1938.
- Vaszary János, *Zörgetik az ajtót*, megjelent a Szabad Tér Kft. gondozásában, 2007.
- Gérecz Attila *összes művei*. Kritikai kiadás, Kortárs Könyvkiadó – Tau-Terv, Budapest–Boldog, 2017.

